



Vila. Vydūno al. 17 / Minties rato g. 2, Žaliakalnis



Vila. K.Petrausko g. 23, Žaliakalnis



Vila. Gaillutės g. 19, Panemunė



Netinkamai saugomos medinės architektūros pavyzdžiai. Žaliakalnis, Šančiai, Naujamiestis



metu priklauso keliems naudotojams. Namai renovuojami dalimis, atskiri savininkai tvarkosi pagal savo skonį ir išmanymą, nežiūrėdami pastato visumos. Dedami įvairaus skaidymo langai, skirtingų spalvų dailylentės, kelių tipų stogo dangos. Dažnai pašalinamos puošnios dekor detalės, profiliuoti sienų apkalai, keičiamos stogų ir sienų medžiagos, įstatomi plastiko langai ir durys. Šis procesas ypač paspartėjo per paskutinius 10 metų, nes daugelis savininkų ėmėsi būsto apšiltinimo, stogų sandarinimo. Tinkama medinių pastatų priežiūra ir restauravimas Lietuvoje dar nėra įprastas reiškinys. Savininkai nesuinteresuoti brangiai kainuojančiomis natūraliomis medžiagomis, sudėtingais dekoru restauravimo darbais, stinga ir amato specifiką išmanančių dailidžių, skardininkų. Tinkamas restauravimas reikštų buvusių formų ir elementų atkūrimą naudojant tas pačias medžiagas ir jų apdorojimo techniką. *Autentiška laikoma tokia nauja medžiaga, kurios rūšis, sandara, faktūra, spalva atitinka pirminės buvusios medžiagos savybes. Nors atkartotos dalys būtų naujos ir neturėtų laiko patinos ženklų, taip pertvarkytas medinis statinys paveldosaugos praktikoje pripažįstamas autentišku.* Svarbus ir senosios aplinkos – sklypų su želdiniais, tradicinių tvorų, grindinių išsaugojimas. Tinkama priežiūra gali smarkiai pailginti medinių namų

gyvenimo laiką, tokiu būdu paliktume šansą dar kelioms kartoms pažinti tikrąjį medinio namo vaizdą. Atliekant tyrimą, tapo aišku, jog medinio namo išsaugojimas priklauso tiek nuo miesto valdžios požiūrio, tiek nuo specialistų kompetencijos, tiek ir nuo savininkų geranoriškumo. Deja, suinteresuotų pusių poreikiai dažnai radikalai skiriasi: paveldosaugos institucijos iškelia reikalavimus, o savininkui rūpi kuo pigesnėmis priemonėmis pagerinti būsto komfortą.



A.Smetonos al. 25, Panemunė

Siekiant gyvinti dialogą, 2009 m. lapkričio 19 d. į atvirą diskusiją Kauno Architektų namuose buvo pakviesti medinės architektūros specialistai, projektuojantys architektai, namų savininkai, kultūros paveldo saugotojai. Diskusijos metu KPD Kauno teritorinio padalinio atstovė paminėjo projekto dalyvių pastebėtą geriausiai restauruojamą medinį namą Žaliakalnyje.

Diskusijoje išryškėjo PASIŪLYMAI – kas darytina, saugant medinį Kauno architektūros paveldą:

- Siūloma kreiptis į Kauno miesto savivaldybę, kad būtų iniciuota *Kauno medinės architektūros išsaugojimo programa*. Jos rėmuose vyktų objektų išaiškinimas visose miesto teritorijose, vertingų eksterjero ir interjero elementų fiksacija, kompleksiškas dokumentavimas. Į šią veiklą kviečiami įsitraukti Kauno aukštųjų mokyklų studentai.
- Siūloma imtis švietėjiškos misijos – skleisti žinias apie medinės architektūros paveldo išsaugojimo svarbą. Informacijos viešinimas galėtų vykti per seniūnijas, bendruomenes, kultūros ir švietimo įstaigas. Namų savininkai turėtų būti išsamiai informuojami apie jiems priklausančio paveldo objekto vertę ir saugojimo apimtį.
- Namų savininkams, tvarkantiems pastatus, labai trūksta specialistų konsultavimo. Siūloma burti konsultantų-savanorių tarnybą, į kurią galėtų įsitraukti ir studentai. Per švietimą ir konsultavimą galima padėti sutvarkyti būtiniausių projektinę dokumentaciją, parinkti tinkamas medžiagas, dažymo, apšiltinimo technologijas. Prioritetą verta teikti palaikomajai medinių namų priežiūrai.
- Būtina puoselėti gyvasias amatų tradicijas. Siūloma peržiūrėti amatininkų licencijavimo tvarką, sudaryti sąlygas restauruoti medinius namus meistrams, turintiems praktinę patirtį ir sugebėjimų. Kvalifikuotiems amatininkams leisti atlikti tvarkymo darbus be projektų.
- Prašoma, jog savivaldybė nedidintų *žemės mokesčio* nekilnojamojo turto savininkams, gyvenantiems nekomerciniuose rajonuose (Žaliakalnis, Panemunė, Šančiai, kt.). Paveldo objektų savininkai turėtų būti atleisti nuo planuojamo įvesti *nekilnojamojo turto mokesčio*. Tuo būtų nors iš dalies kompensuojama už brangiai kainuojančius medinės architektūros tvarkymo darbus.
- Prašoma riboti naujų stambiųjų pastatų statymą sklypuose arba sklypų dalyse, tarp sodybinio pobūdžio namų, nes tai smarkiai keičia tradicinę aplinką.
- Savivaldybė turėtų padėti spręsti socialinių butų pardavimą norintiems juos įsigyti savininkams. Tai atvertų galimybę sutvarkyti apleistus medinius namus, kuriuose yra daug gyventojų.
- Siūloma kurti *Medinės architektūros išsaugojimo bendruomenę* Kaune, į kurią burtųsi namų savininkai, paveldo specialistai, amatininkai. Ji galėtų organizuoti informacinį tinklą, padedantį lengviau surasti reikiamus tvarkymo specialistus. Kasmet galėtų būti renkami ir nominuojami geriausiai prižiūrimi bei restauruojami mediniai Kauno namai.
- Studentų nuomone, pageidautini specialūs pažintinio turizmo maršrutai medinių namų arealuose; tai skatintų ir gyventojų domėjimąsi konkrečios vietos paveldu, ugdytų jų savimone. Tik išlaikydami tai, kas būdinga konkrečiai vietai, neprarasime ryšio su praeities tradicijomis ir tuo pačiu tapsim įdomūs kitiems.

Medinių namų savininkai jau dabar gali rasti naudingų patarimų apie rąstinius namus, restauravimo principus bei medžiagas, pastatų dažymą, langų atnaujinimą elektroninėse knygose, patalpintose Kultūros paveldo departamento tinklapyje <http://www.kpd.lt/lt/patarimai>



MEDINĖS KAUNO ARCHITEKTŪROS PAŽINIMAS IR SAUGOJIMAS



Kotedžas. Minties rato g. 51, Žaliakalnis



Nuomojamas namas. Žemuočių g. 2 / Aukštaičių g. 44, Žaliakalnis



Nuomojamas namas. Jurbarko g. 25a, Viljampolė



Nuomojamas namas. Jurbarko g. 73, Viljampolė



Netinkamai saugomos medinės architektūros pavyzdys. Šančiai

Tekstas: prof., dr. Nijolė Lukšionytė
Sudarymas: Ingrida Veliutė
Dizainas: Julija Tolvaišytė





Dvarelis. K. Būgos g. 4, Naujamiestis



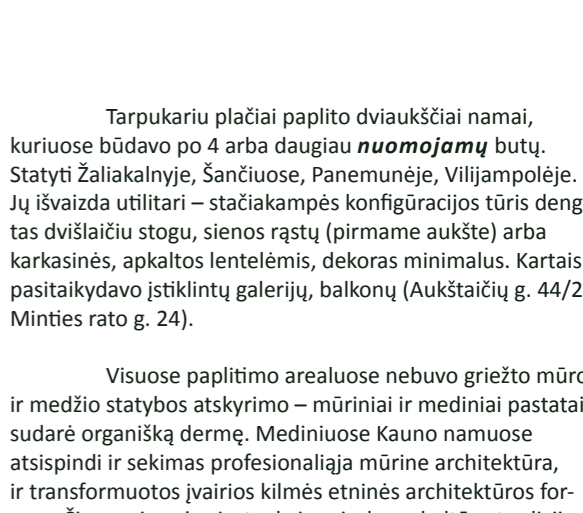
Miestiečio namas. K. Donelaičio g. 5, Naujamiestis



Kariškių namas. A. Juozapavičiaus pr. 15, Šančiai



Geležinkieliečių namas. A. Juozapavičiaus pr. 131, Šančiai



Tarpukuriu plačiai paplito dviaukščiai namai, kuriuose būdavo po 4 arba daugiau nuomojamų butų. Statyti Žaliakalnyje, Šančiuose, Panemunėje, Vilijampolėje. Jų išvaizda utilitari – stačiakampės konfigūracijos tūris dengtas dvišlaičiu stogu, sienos rąstų (pirmame aukšte) arba karkasinės, apkaltos lentelėmis, dekoras minimalus. Kartais pasitaikydavo įstiklintų galerijų, balkonų (Aukštaičių g. 44/2, Minties rato g. 24).

Visuose paplitemo arealuose nebuvo griežto mūro ir medžio statybos atskyrimo – mūriniai ir mediniai pastatai sudarė organišką dermę. Mediniuose Kauno namuose atsispindi ir sekimas profesionaliąja mūriniu architektūra, ir transformuotos įvairios kilmės etninės architektūros formos. Čia persipynė miesto, kaimo ir dvaro kultūrų tradicijos.

Dauguma Vakarų Europos miestų medinės statybos kvartalų neteko XIX a., pramoninės revoliucijos metu. Šiaurėje išliko Brygenas (Bergeno senamiestis), Norvegijos kalnakasių miestas Røros. Medinė architektūra čia kruopščiai prižiūrima ir saugoma. Pasaulio paveldo sąrašė esančiame Rygos senamiestyje irgi saugoma daug medinės architektūros. Vilniaus miesto savivaldybė medinių namų išaiškinimą ir dalinį tvarkymą pradėjo 2005 m., Klaipėdos miesto savivaldybė medinės architektūros išsaugojimo programą patvirtino 2008 m. Kaune iki šiol nedaroma jokių žingsnių, padedančių išsaugoti trapų, itin atidžios priežiūros reikalaujančių medžio paveldą. Vilniaus medinę architektūrą specialistai laiko vertinga ne tik Lietuvos, bet ir Europos paveldo dalimi. Nė kiek ne menkesnę reikšmę galime teikti Kauno mediniam paveldui, juolab, kad jo įvairovę originaliai praturtino tarpukario laikotarpis, kai gyvenamaisiais namais apstatyti išties laikinosios sostinės rajonai.

Vytauto Didžiojo universiteto Menų fakultetas, inicijuodamas edukacinį projektą *Medinės miesto architektūros pažinimas ir saugojimas*, atsižvelgė į tai, jog Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymu 2008-01-24 yra patvirtinta *Medinės architektūros paveldo išsaugojimo 2008–2010 m. programa*. Ši programa siekia sudaryti sąlygas sparčiai nykstančio medinio architektūros paveldo (bent jau vertingiausių jo objektų) išsaugojimui, dar nesunykusių objektų skubiam fiksavimui, tinkamų tvarkymo būdų skatinimui. Projektą iš dalies finansavo Kultūros paveldo departamentas. Jį vykdant bandyta išaiškinti Kauno medinių namų esamą būklę ir išsaugojimo galimybes.

Projekte dalyvavo VDU Menų fakulteto kultūros paveldo ir turizmo, meno istorijos ir kritikos bei VDA KDF architektūros specialybių magistrantai. Buvo apžiūrėti Naujamiestio, Žaliakalnio, Panemunės, Šančių ir Vilijampolės rajonai, vis dar stebinančios medinio paveldo gausa ir įvairovė. Atrinkti įdomios, išsiskiriančios architektūros objektai ir pažvelgta į juos iš arčiau: atlikta detali fotofiksacija, patyrinėta namų istorija, kalbinti namų savininkai, stengtasi išaiškinti, kokie sunkumai ir poreikiai iškyla gyvenant ir tvarkantis sename mediniame name. Nemaža dalis savininkų didžiavosi turimu namu, suvokdami jo unikalumą, istorinę vertę. Daugelyje namų galėjome pamatyti autentiškus baldus, krosnis, langus, duris, lubas, parketo arba lentų grindis. Tačiau beveik visi šeimininkai stokoja lėšų rimtesniems remonto darbams, o įpareigojimas namą restauruoti gąsdina kaip finansiniu požiūriu nepakeliama užduotis. Nors ir gerbdami namo senumą bei atpažindami jo meninę vertę, dauguma savininkų vis dėlto pirmenybę teikia ne autentiškumo išsaugojimui, bet namo atnaujinimui, komfortiško būsto įrengimui.



Miestiečio namas. K. Donelaičio g. 7, Naujamiestis

Tyrimo metu išaiškinta, jog mieste išliko dvių laikotarpių medinukai – seniausi statyti carizmo laikais, kiti – tarpukario metais. Architektūrinės tipologijos požiūriu pastebėtos 7 medinių namų grupės, apžiūrėti visų namų pavyzdžiai, atrinkti autentiškumą geriausiai išsaugoję jų atstovai:

• XIX a. vidurio „dvareliai“ Naujamiestio pakraščiuose (K. Būgos g. 4)

• XIX a. pabaigos – XX a. pradžios miestiečių namai, statyti periferinėse Naujamiestio gatvėse, Šančiuose (K. Donelaičio g. 5, 7, Kranto al. 86)

• XIX a. pabaigos kariškių ir geležinkieliečių namai Šančiuose (A. Juozapavičiaus pr. 15, 137)

• Tarpukario sodybiniai nameliai, paplitę Žaliakalnyje, Šančiuose, Vilijampolėje (V. Kudirkos g. 6, Kraševskio g. 7, Kranto al. 77, Suomų g. 16/2, Vidutinė g. 15)

• Tarpukario nuomojamų butų namai Žaliakalnyje, Šančiuose, Vilijampolėje (Minties rato g. 24, Aukštaičių g. 44/2, M. Jankaus g. 32, Jurbarko g. 25a)

• Tarpukario vilos ir kotedžai, būdingi Žaliakalniui ir Panemunei (K. Petrausko g. 23, Vydūno al. 17/2, Minties rato g. 51, Gailutės g. 19, A. Smetonos al. 75)

• Kurorto vasarnamiai Panemunėje (Gailutės g. 28, A. Smetonos al. 29, Vaidilos g. 18).

Seniausi Naujamiestio mediniai pastatai, nors kiekiu jų čia mažiau nei kitur. Naujamiestio pakraščiuose dideliuose žemės sklypuose dvarelius statėsi pasiturintys bajorijos atstovai. Šie namai primena provincijos dvarus. Dauguma jų jau sunaikinti, išlikę tik apie 1850 m. Kauno burmistro statytas dvarelius K. Būgos g. 4 (vidus perplanuotas į butus 1929 m.).

Miestiečių namai Naujamiestyje vieno aukšto, didoki, stovi šonu į gatvę, dengti dvišlaičiais skardos stogais, rąstų sienos cokolinėje dalyje apkalta vertikaliai sudėtomis lentelėmis, likusi dalis – horizontaliomis, langai turi sulankstomas arba filingais (įsprūdomis) skaidytas langines. XIX a. pabaigoje jie būdavo dekoruojami drožiniais ir skaptuotais elementais, būdingais istorizmo architektūrai. Rusiški motyvai panaudoti įgulos Soboro statybos rangovo Logino Ščerbakovo namuose (K. Donelaičio g. 7 ir 11). Šiuos unikalius Kaune „mezginių“ ornamentika dekoruotus vieno aukšto namus 1895 m. statė dailidės, savininko pakviesti iš Černigovo gubernijos. Gretimas Rudolfo Markerio namas (K. Donelaičio g. 5, 1896 m.) turi visiškai kitokį – modifikuotų neoklasicizmo formų dekorą, pritaikytą medžiui.



Sodybinis namas. J. Kraševskio g. 7, Žaliakalnis

Šančiuose išsiskiria mediniai **kariškių ir geležinkieliečių namai** (kariškių namų buvo ir Fredoje). Kariniame Šančių miestelyje (pastatytas 1895–1899 m.) mediniai vieno aukšto namai buvo skirti puskarininkiams. Neaukšti dvišlaičiai stogai dengti skarda, pastogės juosia vienodos drožinėtos juostos, primenančios rusišką medinę architektūrą (A. Juozapavičiaus pr. 15, 40 ir kt.). Standartiški dekoru variantai įprasti šio tipo pastatams. Modifikuotą rusiško stiliaus dekorą turi ir geležinkelio tarnautojų namai, iškilę XIX a. pabaigoje netoli stoties. Jų tūriai ir dekoras tarpusavyje skiriasi nežymiai. Rusiški drožiniai ir langų apvadai derinami su tuo metu Europoje populiaraus **šveicariško stiliaus** elementais – išsikišusių stogų gegnių profiliavimu bei sunertomis gegnių stygomis trikampėse pastogėse (Tunelio g. 17, A. Juozapavičiaus pr. 124c, 125, 131). Žymiai kuklesni sodybiniai Šančių darbininkų namukai. Jie buvo statomi Nemuno pakrantėje, mažose gatvelėse.



Vasarnamis. Gailutės g. 28, Panemunė

Tarpukuriu **Žaliakalnyje** pastatyta daug **sodybinių medinių namų**, itin populiarių visame Kaune. Jie vieno aukšto, stačiakampio plano, kai kurie paaukštinti mezoniniais, mansardomis, kiti turi įstiklintas verandas. Namų tūriai giminingi lietuvių etninei tradicijai. Dekorai kartais artimas profesionaliajai architektūrai (neoklasicizmo, neobaroko, *art déco* motyvai), tačiau pasitaiko ir etninei architektūrai būdingų elementų. Paprastesni sodybiniai namai visai nedekoruoti.

Didžiausia architektūrinių sprendimų įvairovė pasižymi **vilos ir kotedžai**. Jų itin daug Žaliakalnyje. XX a. 3 dešimtmetyje buvo aktuali tautinio stiliaus idėja. Kadangi Lietuvoje gilų pėdsaką paliko barokas, netgi medinėje architektūroje bandyta stilizuoti jo formas. Vilai K. Petrausko g. 23 pritaikytas laužytas mansardinis stogas, aptakių formų bokštelio šalmas, prieančias su kolonėlėmis. Architekto Antano Jokimo namas (Vydūno al. 17/2, 1924 m.) turi neobaroko formų frontoną su voliutomis. 4 dešimtmetyje statyta vilų, primenančių modernistinius mūro kotedžus. Jos dviukštes, vientiso tūrio, dengtos keturšlaičiais čerpių stogais. Langai dideli ir platus, apkalimo lentelės išdėstytos tik horizontaliai, dekoru visiška nenaudota (Žaliakalnis, Minties rato g. 51, 1935 m., Panemunė, Birutės g. 22).



Vasarnamis. A. Smetonos al. 29, Panemunė

Atskiros tipologinės namų grupės pasižymi savitais tūrio ir plano sprendimais, apdailos ir dekoru skirtingais. Kiekviena savaip reprezentuoja medžio paveldą ir tuo yra vertinga. Todėl išsaugoti reikėtų kiekvienos grupės ir kiekvienos teritorijos būdingiausius atstovus. Šiuo metu Kultūros vertybių registre įrašyti tik 23 mediniai Kauno namai. Be kelių išimčių, visi į registrą įtraukti dėl memorialinės vertės – namuose gyveno žymūs menininkai, mokslininkai, visuomenininkai. Tik vienas kitas iš registre esančių objektų pasižymi įdomia menine raiška (Juozo Gruodžio, Elžbietos Daugvilienės, Juozo Zikaro, Antano Jokimo namai). Dar šiek tiek medinių namų saugoma kaip Žaliakalnio istorinės dalies (U 31) elementai, tačiau apskritai Kauno medinių namų reprezentavimas vertybių registre turėtų būti papildytas dar bent 20–30 architektūrinio požiūriu išraiškingų objektų.

Projekto dalyviai turėjo retą galimybę apžiūrėti medinius namus iš vidaus ir iš išorės, patirti laiko paliestų natūralių medžiagų žavesį, atpažinti prieškarinio gyvenamosios būdą. Tuo pat metu stebėjo naikinančias laiko ir žmonių nesupratingumo žymes.

Sovietmečiu daugelis medinių namų buvo nacionalizuoti, naujai atsikėlusieji gyventojai neturėjo intereso ir lėšų juos remontuoti. Dalis namų, ypač didesnių, šiuo



Vila. A. Smetonos al. 75, Panemunė